

۲۶۰۸۶۰/۴

نخستین قوانین

کیفری ایران

الیف
محمّد رحیمی

مجمع علمی و فرهنگی مجد

سرشناسه	: رحیمی، محسن، گردآورنده
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: نخستین قوانین کیفری ایران / تألیف محسن رحیمی.
مشخصات نشر	: تهران: مجد، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۲۷۳ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۲۲۵-۴۰۸-۷
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۶۹ - ۲۷ : همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	: آیین دادرسی جزایی -- ایران -- تاریخ
موضوع	: Criminal procedure -- Iran -- History
موضوع	: حقوق جزا -- ایران -- تاریخ
موضوع	: Crime law -- Iran -- History
رده بندی کنگره	: KMH۴۶۰۴
رده بندی دیویر	: ۳۴۵/۵۵۰۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۱۳۴۵۲۳

هرگونه تکثیر کمال یا کسبی، کتاب بدون اجازه پدیدآورنده یا ناشر، خلاف قانون، شرع و اخلاق است.
مؤید تذکره را به دفتر مرکزی «مجد» گزارش فرمایید.

حقوق قوانین کیفری ایران

تألیف: محسن رحیمی

تألیف: محسن رحیمی

چاپ اول: ۱۳۹۹ تعداد: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ محفوظ و منحصراً به «مجد» است.

شابک: ۷۸ - ۶۱۲ - ۲۲۵ - ۴۰۸ - ۷

IS RN: 978 - 622- 225- 408- 7

دفتر مرکزی مجد:

تهران، میدان انقلاب، تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژانارمن، پلاک ۵۷

تلفن و دورنگار: ۶۶۴۹۵۰۳۴ - ۶۶۴۱۲۰۷۸ - ۶۶۴۱۲۳۸۶

فروشگاه: تقاطع خیابان منیری جاوید و شهدای ژاندارمری، پلاک ۵۹

تلفن: ۶۶۴۰۹۴۲۲ - ۶۶۴۸۶۸۷۴

www.majdlaw.com

E- mail: info@majdlaw.com

کانال رسمی انتشارات مجد در تلگرام: @majdlaw

فهرست مطالب

۱۱	 سرسخن نویسنده
۱۵	 فرمان منع شکنجه حاجی میرزا آقاسی (۱۲۶۲ ق. / ۱۲۲۵ خ.)
۱۷	 فرمان منع شکنجه امیر کبیر (۱۲۶۶ ق. / ۱۲۲۸ خ.)
۲۳	 دستورالعمل‌های امنای دیوانخانه‌های عدلیه (۱۲۷۵ ق. / ۱۲۳۷ خ.)
۲۷	 کتابچه دستورالعمل دیوانخانه عدلیه اعظم (۱۲۷۹ ق. / ۱۲۴۱ خ.)
۲۸	 فصل اول: در تکالیف سایر وزارتخانه‌ها با دیوان اعظم و وزارت امور خارجه
۲۹	 فصل ثانی: در تکالیف دیوان عدلیه اعظم با حکام ممالک محروسه
۲۹	 شق اول: در تکالیف پایین وزیر عدلیه اعظم و حکام دارالخلافه است
۳۱	 شق ثانی: در تکالیف پایین وزیر عدلیه اعظم است با حکام ولایات ممالک محروسه
۳۴	 تکالیف مشترکه مجلس و وزارت عدلیه اعظم (۱۲۸۸ ق. / ۱۲۵۰ خ.)
۳۵	 تکالیف مشترکه مجلس و وزارت عدلیه اعظم
۳۶	 تکالیف مخصوصه مجلس جنایات
۳۶	 تکالیف طرفین دعوی
۳۷	 شروط تصدیقنامه
۳۷	 شروط گزارشنامه مجالس که خدمت وزیر عدلیه اعظم انفاذ می‌شود
۳۷	 تکالیف مجلس تحقیق
۳۸	 تکالیف مجلس تجارت
۳۹	 قانون وزارت عدلیه اعظم و عدالتخانه‌های ایران (۱۲۸۸ ق. / ۱۲۵۰ خ.)
۴۰	 قانون عدالتخانه‌های ممالک ایران
۴۲	 مجلس احضار و قوانین آن
۴۲	 مجلس اصلاح
۴۳	 مجلس دعاوی
۴۳	 مجلس تجارت
۴۴	 مجلس جنایات
۴۴	 مجلس محاکمات
۴۴	 مجلس اجراء
۴۵	 فراشخانه
۴۵	 مجلس و محبوسین
۴۶	 تکالیف عدالتخانه
۴۶	 تکالیف مشترکه مجالس

۴۷		امین عدلیه
۴۷		ناظر عدلیه
۴۸		رؤسای مجالس
۴۸		اجزاء مجالس
۴۸		طرفین دعوی
۴۹		شهادت به جهت کشف امور
۴۹		شروط تصدیقنامه طبیب و جراح
۵۰		شروط گزارشنامه که از مجالس نزد امین عدلیه فرستاده می شود
۵۰		صد پنج ماخوذی عدالتخانه
۵۱		فرمان نادرالدین شاه به وزارت عدلیه و ولیعهد (۱۲۸۸ ق. / ۱۲۵۰ خ.)
۵۳		متحدالامان وزارت عدلیه اعظم شاهنشاهی (۱۲۸۸ ق. / ۱۲۵۰ خ.)
۵۵		قانون نامه کنت (۱۲۹۱ و ۱۲۵۸ خ.)
۶۶		فرمان تشکیل عدالتخانه عسکریه نادرالدین شاه (۱۳۲۳ ق. / ۱۲۸۴ خ.)
۶۸		قوانین موقتی محاکمات جزایی (۱۳۳۰ ق. / ۱۲۹۱ و ۱۳۱۱ خ.)
۷۰		قوانین موقتی محاکمات جزایی
۷۰		مقدمه
۷۲		باب اول: در تفتیش جرم و تحقیقات مقدماتی
۷۲		فصل اول: در اشخاصی که به تفتیش و تحقیق جرایم مأمورند
۷۲		فصل دوم: در تکالیف کمیسرهای پلیس و قائم مقام آنان از حیثی که از ضابطین عدلیه محسوبند
۷۵		فصل سوم: در صاحب منصبان و رؤساء بریگاد ژاندارم و امنیه
۷۵		فصل چهارم: در حدود اختیارات مدعی العموم
۷۹		فصل پنجم: در تحقیقات مقدماتی
۹۴		باب دوم: در قرار جلب به محاکمه یا منع آن
۹۴		فصل اول: در اوامر مستنطق و مدعی العموم محکمه ابتدایی پس از حتم تفتیش
۹۴		فصل دوم: در رسیدگی محکمه استیناف در موارد اختلاف بین عقیده مدعی العموم ابتدایی و مستنطق
۹۶		باب سوم: در محاکم جزایی خلاف و جنحه و جنایت
۹۷		فصل اول: در صلاحیت محاکم جزایی
۹۹		فصل دوم: در رفع اختلافات راجعه به صلاحیت
۹۹		فصل سیم: در احاله دعوی جزایی از محکمه به محکمه
۱۰۰		فصل چهارم: در رسیدگی محاکم صلحیه
۱۱۱		فصل پنجم: در رسیدگی محکمه جنحه

۱۱۸.....	فصل ششم: در محاکم جنایی
۱۲۴.....	فصل هفتم: در محاکم جنایی اختصاص
۱۲۵.....	باب چهارم: در تمیز احکام جزایی
۱۲۵.....	فصل اول: در موارد استدعای تمیز
۱۲۶.....	فصل دوم: در اشخاصی که می‌توانند تمیز بخواهند
۱۲۷.....	فصل سوم: در مدت و طریق استدعای تمیز
۱۲۸.....	فصل چهارم: در اثرات تمیز و طریق شروع به محاکمه
۱۲۹.....	فصل پنجم: در رد و قبول عریضه تمیزی
۱۳۰.....	فصل ششم: در کیفیت امر بعد از نقض و ارجاع
	فصل هفتم: در مواردی که مدعی‌العموم دیوان تمیز از احکام قطعی محاکم تالی تمیز
۱۳۰.....	می‌خواهد
۱۳۰.....	باب پنجم: در ماده محاکمه یا تجدیدنظر
۱۳۱.....	باب ششم: در اجرای احکام و مخارج عدلیه
۱۳۱.....	فصل اول: در اجرای امری که به موقع اجرا گذاشته می‌شود
۱۳۲.....	فصل دوم: در اشخاصی که احکام را مجری می‌دارند
۱۳۲.....	فصل سوم: در ترتیب اجرای احکام جزایی
۱۳۴.....	فصل چهارم: در خارج عدلیه
۱۳۵.....	مواد الحاقیه به اصول محاکمات
۱۳۶.....	قانون جزای عرفی (۱۳۳۵/۸/۵. ق. ۱۲/۸. ۱۲۹۶.خ.)
۱۳۷.....	قسمت اول: در مجازات و اثرات مترتبه بر آن سایر احکام کلیه
۱۳۷.....	فصل اول: در مجازات جنایات و جنحه و خلاف
۱۴۱.....	فصل دوم: در سایر احکامی که ممکن است در موارد جنحه و جنایت صادر شود
۱۴۱.....	فصل سیم: در مجازات تکرار جرم
۱۴۲.....	فصل چهارم: در اسقاط و تعلیق و تخفیف مجازات
	فصل پنجم: در تشخیص اشخاصی که مرتکب جرم شده و قابل عفو مستوجب مجازات و یا
۱۴۴.....	مسئولند
۱۴۶.....	قسمت دوم: در جنحه و جنایت نسبت به دولت
۱۴۶.....	فصل اول: در جنحه و جنایت بر ضد امنیت دولت
۱۴۶.....	مبحث اول: در جنایات و جنحه بر ضد امنیت خارجی مملکت
۱۴۸.....	مبحث دوم: در جنایات بر ضد امنیت داخلی مملکت
۱۵۱.....	فصل دوم: در ارتکاب جنحه و جنایات بر ضد اساس مشروطه
۱۵۱.....	مبحث اول: در جنحه و جنایات بر ضد حقوق ملی
۱۵۲.....	مبحث دوم: اقدام بر آزادی
۱۵۳.....	مبحث سیم: اتحاد مأمورین دولتی بر ضد مصالح مملکتی
۱۵۳.....	مبحث چهارم: در تجاوز مأمورین دولتی از حدود مأموریت خود

فصل سیم: در جنحه و جنایات بر ضد آسایش عمومی.....	۱۵۵
مبحث اول: قلب و تزویر.....	۱۵۵
مبحث دوم: خیانت در وظائف و جنایت و جنحه مأمورین دولتی در حین انجام مأموریت خود.....	۱۵۹
مبحث سیم: در مقاومت و تمرد و سایر تخلفات نسبت به مأمورین و کارگزاران دولت.....	۱۶۴
مبحث چهارم: در مشارکت و اجتماع و مواضع برای ارتکاب جنایات.....	۱۷۰
مبحث پنجم: در ولگردی و تكدی.....	۱۷۱
قسمت سیم: در جنحه و جنایت نسبت به افراد که مخل آسایش و نظم عمومی باشد.....	۱۷۲
فصل اول: در جنحه و جنایت نسبت به اشخاص.....	۱۷۲
فصل دوم: در جنحه و جنایت نسبت به اموال.....	۱۷۹
قسمت چهارم: در امور خلاف و مجازات آنها.....	۱۸۸
اسامع عمومی.....	۱۹۱
قانون موقتی رسیدگی به شکایات از احکام صادره از محاضر شرعیه (۱۳۰۱/۵/۲۷).....	۱۹۲
فصل اول: در طرق تقاضای عرضحال و مقدمات رسیدگی به شکایات از احکام محاضر شرعیه.....	۱۹۲
فصل دوم: در رسیدگی به شکایات از احکام محاضر شرعیه.....	۱۹۳
قانون مجازات عمومی (۱۳۰۴).....	۱۹۴
قانون مجازات عمومی (مصوب ۱۳۰۳/۱۰/۳ - ۱۳۰۴/۱۱/۷).....	۱۹۵
باب اول: کلیات.....	۱۹۵
فصل اول: مواد عمومی.....	۱۹۵
فصل دوم: در انواع جرایم و مجازات.....	۱۹۷
فصل سوم: در جزایهای تبعی.....	۲۰۰
فصل چهارم: در شروع به جرم.....	۲۰۱
فصل پنجم: در تکرار جرم.....	۲۰۲
فصل ششم: در شرکاء و معاونین مجرم.....	۲۰۴
فصل هفتم: در تعدد جرم.....	۲۰۵
فصل هشتم: در شرایط و موانع مجازات.....	۲۰۷
فصل نهم: در تخفیف و تعلیق و اسقاط و تبدیل مجازات.....	۲۱۰
فصل دهم: در وسایل جلوگیری از محکومیت و رفع اثرات آن.....	۲۱۴
مبحث اول: در عفو عمومی.....	۲۱۴
مبحث دوم: در عفو و تخفیف مجازات.....	۲۱۴
مبحث سوم: در اعاده حیثیت.....	۲۱۵
باب دوم: در جنحه و جنایاتی که مضر به مصالح عمومی است.....	۲۱۶
فصل اول: در جنحه و جنایت بر ضد امنیت مملکت.....	۲۱۶
مبحث اول: در جنحه و جنایت بر ضد امنیت خارجی مملکت.....	۲۱۶

۲۱۸.....	مبحث دوم: جنحه و جنایت بر ضد امنیت داخلی مملکت.....
۲۱۹.....	مبحث سوم: در سوء قصد نسبت به رئیس مملکت.....
۲۲۰.....	فصل دوم: در مخالفت و ضدیت با اساس حکومت ملی و آزادی.....
۲۲۲.....	فصل سوم: در جنحه و جنایت بر ضد آسایش عمومی.....
۲۲۲.....	مبحث اول: در سکه قلب.....
۲۲۳.....	مبحث دوم: در جعل و تزویر.....
۲۲۵.....	مبحث سوم: در محو یا شکستن مهر و سرقت نوشتجات از اماکن دولتی.....
۲۲۵.....	مبحث چهارم: در فرار مجبوسین قانونی و اخفاء مقصرین.....
۲۲۷.....	مبحث پنجم: در غصب عناوین و مشاغل.....
۲۲۷.....	مبحث ششم: در تخریب ابنیه و آثار.....
۲۳۰.....	فصل چهارم: در تقصیرات مأمورین دولتی.....
۲۳۰.....	مبحث اول: تجاوز مأمورین دولتی از حدود مأموریت خود و تقصیراتشان در اداء وظیفه.....
۲۳۰.....	مبحث دوم:.....
۲۳۰.....	۱- در هدایات مأمورین دولتی نسبت به افراد.....
۲۳۱.....	۲- در رشوه.....
۲۳۳.....	۳- در امتناع از انجام وظایف قانونیه.....
۲۳۳.....	مبحث سوم: در تعدیات مأمورین دولتی نسبت به دولت.....
۲۳۶.....	فصل پنجم: در جنحه و جنایت نسبت به مأمورین دولت.....
۲۳۶.....	مبحث اول: در تمرد نسبت به مأمورین دولت.....
۲۳۶.....	مبحث دوم: در هتک حرمت نسبت به نمایندگان دولت و مأمورین دولتی.....
۲۳۷.....	فصل ششم: در اجتماع و مواضعه برای ارتکاب جرم.....
۲۳۸.....	باب سوم: در جنحه و جنایات نسبت به افراد.....
۲۳۸.....	فصل اول: در قتل و جرح و ضرب.....
۲۴۱.....	فصل دوم: در توقیف و حبس غیر قانونی.....
۲۴۲.....	فصل سوم: در جنحه و جنایت نسبت به اطفال.....
۲۴۳.....	فصل چهارم: مخالفت با مراسم دفن اموات.....
۲۴۳.....	فصل پنجم: هتک ناموس و منافیات عصمت.....
۲۴۸.....	فصل ششم: در شهادت کذب و قسم دروغ و افشاء سر.....
۲۵۰.....	فصل هفتم: در سرقت.....
۲۵۲.....	فصل هشتم: در تهدید و اکراه.....
۲۵۲.....	فصل نهم: در ورشکستگی و کلاهبرداری.....
۲۵۴.....	فصل دهم: خیانت در امانت.....
۲۵۴.....	فصل یازدهم: دسیسه و تقلب در کسب و تجارت.....
۲۵۷.....	فصل دوازدهم: در حرق و تخریب و اتلاف اموال و حیوانات.....
۲۵۹.....	فصل سیزدهم: در هتک حرمت منازل و املاک غیر.....

- ۲۶۰ فصل چهاردهم: در افتراء و توهين و هتك حرمت
- ۲۶۱ فصل پانزدهم: در ولگردی و استعمال علنی الكل و ساير مواد مخدره
- ۲۶۱ باب چهارم: در امور خلافها و مجازات آن‌ها
- ۲۶۱ باب پنجم: مقررات مختلفه
- ۲۶۴ قانون راجع به محاکمات جنایی (۱۳۰۹/۰۵/۱)
- ۲۶۷ فهرست منابع و مآخذ

سر سخن نویسنده

صدها سال پس از استوانهٔ گلین کوروش هخامنشی، دادگری‌های انوشیروان و دادنامه‌های فرخ‌مرد دادرسی ساسانی، در زمانهٔ برآمدن دولت‌های استعماری، سرزمین کهنسال ایران، گرفتار آن چنان آشفتگی و پریشانی گشت که نه تنها با پاشخورد سیاسی و جغرافیایی که با فروپاشی اندیشه‌ای، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی هم روبرو شد. این روزگار تیره که از بر تخت نشستن فتحعلی شاه تاجار و کشاکش‌های ایران و روس، آغاز شد، پیامدهایی بس دردناک و بازگشتناپذیر برای میهن ما به همراه داشت که چندپارگی سرزمین ایران و واپس ماندگی ایرانیان از جهان پیشرفته، از آن دیال است.^۱

در همین زمان به دلالت بخش به این اندیشه اقتادند که مایهٔ این همه تیره‌روزی و پس‌روزی و راه‌برون رفت از آن چیز، «اندیشه‌گرایی ایرانی پس از برخورد با فرنگیان و آمد و شد به فرنگستان و دیدار از سرزمین بیگانه» گردانندگان آنها، برآمده از دیدگاه‌های مردم بوده و بر پایهٔ قانون، گردانده می‌شدند،^۲ پاسخ را به همان خود، یافتند؛ «حکومت قانون»، پس با گسترش اندیشه‌های آزادی‌خواهانه و آگاهی‌رانی مردم، اندک‌اندک، خودکامگان را به قانونگذاری و ساختن نهادهای حقوقی و برپایی دادگستری رانید.

در این هنگام، روشن‌اندیشانی مانند عبدالرحیم پسر ارباب تبریزی، با نگاشتن «ایضاحات در خصوص آزادی» و «مسائل الحیات»، میرزا ملکم‌خاں با نوشتن «کتابچهٔ غیبی» و چاپ نشریهٔ «قانون» و میرزا یوسف مستشارالدوله با نوشتن رسالهٔ «یک کلام» هر یک به گونه‌ای آهنگ بنیاد نهادن «حکومت قانون» و یا «تنظیم» امور را داشتند.

پیشتر از آنان، دولتمردانی هم چون، عباس میرزا با برپایی دیوانخانهٔ «مقام فراهانی» با سامان دادن «مجلس وزرا»، به دنبال «حکومت منتظم» بودند.

۱. و پیامدهای دیگری چون، نابسامانی و فساد در دستگاه اداری، تهی شدن خزانهٔ کشور بر اثر اسراف و ولخرجی‌های شاهان و درباریان، فروپاشی اقتصادی کشور، انجام سفرهای پیاپی و گردش شاهان به فرنگ با گرفتن وام با بهره سنگین از کشورهای بیگانه، بستن مالیات‌های کمرشکن بر مردم، قطعی فزاینده، چیرگی روزافزون بیگانگان بر کشور، افزایش بهای خواربار، ستم و آزار مأموران قاجاری به مردم، بی‌حرمتی به علما، زیر پا نهادن احکام اسلامی، بحران مالی و اعطای امتیازهای گوناگون به قدرت‌های استعماری و...

۲. پایه‌گذاری دارالفنون و گسترش مدارس جدید، ایجاد پست و تلگراف در کشور به عنوان راهی برای انتقال اندیشه‌های نو در میان مردم، انتشار روزنامه‌های دولتی و غیردولتی و نشر اخبار ایران و جهان، افزایش آگاهی مردم دربارهٔ انقلاب‌های فرانسه، آمریکا و دیگر کشورها، توسعهٔ صنعت چاپ و انتشار آثار نویسندگان آزادی‌خواه، بیداری اذهان نسبت به استبداد و رفتارهای ناشایست دولت و... از دیگر عوامل تاثیرگذار بوده است.

در این میان، کوشش‌های امیرکبیر و میرزا حسین‌خان مشیرالدوله، بسیار برجسته است، بنیاد «محکمه خاص شرع»، رسیدگی به دادخواهی‌های مردم علیه دولت، منع شکنجه، رسیدگی به حقوق اقلیت‌های مذهبی و ... از دستاوردهای امیرکبیر است.

مشیرالدوله هم، در ۱۲۵۰ خ. قانون «وزارت عدلیه اعظم و عدالتخانه‌های ایران» و سپس لایحه «دارالشورای کبری» یا «دربار اعظم» را در ۱۲۵۱ خ. به تصویب شاه رسانید. او، همانند امیر، می‌خواست، دادگستری و قانونگذاری را ابزاری برای دگرگونی در دیگر بخش‌های حکومت، سازد؛ همه این بهکردها، اما، با دیوار بلندی به نام شاه روبرو بود.

ناصرالدین شاه، در ۱۲۵۲ خ.، نهادی قانونی به نام «صندوق عدالت» پدید آورد که یک بازرسی داهی و دنباله‌روی کورکورانه از نهادهای دادگستری فرنگ بود. در ۱۲۵۳ خ. «کتابچه تنظیمات حاکم» و در ۱۲۵۸ خ. «قانون‌نامه کنت» را توشیح و دستور اجرای آن را صادر کرد. شاه می‌کوشید گرایش خود را به نوسازی و بهسازی کشور، با ادعای «ترقی سلطنت و ملت»، نشان دهد، ولی در پس پرده این کارها، هرگز به دنبال «حکومت قانون» بنیادین و پاسداشت حقوق مردم نبود. این کارها بود که ایرانیان را وادار به برداشتن او از سر راه و «انقلاب مشروطه» نمود.

پس از صدور فرمان مشروطیت در چهارده مرداد ۱۲۸۵ خ.، محکمه‌ای به نام «دیوان عدالت عظمی» تشکیل شد. گذاردن قانون اساسی و اصول ۲۷ و ۲۸ متمم آن، که بنیادی‌ترین رکن «حکومت قانون» است، مایه پدید آمدن دیگر نهادهای حقوقی و کیفری در ایران شد. نخستین قوانین اصول محاکمات حقوقی و دادرسی مدون مصوب نمایندگان مردم، در این زمان (۱۲۹۰ و ۱۲۹۱ خ.) پدید آمد. نصرت‌الدوله فیروز، ریس عدلیه، در اسفند ۱۲۹۵ خ.، «قانون جزای عرفی» مصوب هیأت دولت را در فترت بین اجلاس سوم و چهارم، موقت به اجرا گذاشت، بدین‌سان، نخستین گام‌های مردم ایران به سوی «حکومت قانون» هر چند افتان و لرزان، برداشته شد.

آنچه که فهرست‌وار، در بالا آمد، چکیده‌ای از دگرگونی‌هایی بود که بنیاد رسیدن ما به روزگار کنونی در زمینه قانونگذاری و «حکومت قانون» است. این کتاب هم، بربردارنده پیشینه فرمان‌های جزایی، مقررهنویسی و قانونگذاری کیفری در ایران از دوره قاجار تا پیش از پیروزی انقلاب اسلامی و فرگشت‌های آن به همراه گزارشی‌هایی تاریخی از دیگر منابع، پیرامون چگونگی این روند است.

۱. واکتبر شاه در برابر دادخواهی مردم به جان آمده، از ستم کارگزارانش در استان‌ها، ریشخند دادخواهان و لودگی بود؛ «عرضه‌چی‌های عجیب اینچاها پیدا می‌شود. می‌آیند عریضه در دست، یک بار می‌دوند رو به کالسکه و همه یک دفعه داد زده به روی شکم به زمین می‌افتند و خاک بر سر می‌کنند و خودشان را می‌زنند، خیلی خنده دارد ...» (روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه قاجار در سفر دوم فرنگستان. به کوشش فاطمه قاضیها. تهران: سازمان اسناد ملی ایران، ۱۳۷۹، ص ۱۵)

نخستین متن کیفری فراهم آمده در این نوشتار، فرمان منع شکنجه حاجی میرزا آقاسی (۱۲۲۵) و واپسین آن، قانون راجع به محاکمات جنایی (۱۳۰۹) است، از آن جا که خواست من در این مجموعه، فراهم آوردن قانون‌های فراگیر بوده، برخی قوانین ویژه کیفری، همچون: قانون موقت راجع به اشخاصی که مال غیر را انتقال می‌دهند و یا تملک می‌کنند و مجازات آنها (۱۳۰۲)، قانون جزای نظامی (۱۳۰۴)، قانون مجازات مرتکبین قاچاق (۱۳۰۶)، قانون تشکیل و طرز رسیدگی دیوان جزای عمال دولت (۱۳۰۷)، قانون مجازات ارتشاء در مورد مستخدمین و مأمورین دولتی و ادارات شوروی و بلدی (۱۳۰۷)، قانون محاکمات نظامی (۱۳۰۷)، قانون راجع به محاکمه قطاع‌الطریق (۱۳۱۰) و... از فهرست ما برکنار ماند.

امیدوارم این کتاب، از یک سو، به بخشی از خودآگاهی تاریخی - حقوقی ما، یاری رساند و از سویی دیگر، زمینه‌ای برای نگریستن به تاریخ قانونگذاری کیفری و سیاست جنایی در دو سده گذشته باشد؛ چرا که به‌رشناسی بنیادهای تاریخی شکل‌گیری نهادهای کیفری ایران در ۱۷۵ سال گذشته، بخشی از راهروهای ما به تن‌گذار ساختمان کنونی حقوق کیفری است.

تاریخ حقوق کیفری در برابر رشته‌ای به هم پیوسته از درونمایه نسک‌های اوستا، فرمان‌های شاهنشاهی هخامنشی و نسب‌های بدان ساسانی تا قانون‌های صفویان و قاجاریان است، کاویدن تک‌تک این تار و پودها و بازتاب نقش کسانی چون کردیر، فرخ‌مرد، بزرگمهر، خواجه نظام‌الملک طوسی، عمیدالملک ابو نصر سناری، امیرکبیر، میرزا ملکم‌خان، میرزا حسین‌خان مشیرالدوله، میرزا یوسف‌خان مستشارالدوله، نصرت‌وله فیروز و... کار پژوهشگران امروز و آینده این سرزمین است که «عمده ستود امیر [امیرکبیر] از آن است که دانسته بود، قوانین داخله مملکت را کارآزمودگان به عادیات اهالی خود ماکت، بعد مرتبه صلاح و فسادش را بهتر از بیرونیان می‌دانند.»^۱

در پایان جای آن دارد که ارجگذار آقای دکتر حمیدرضا میرزا جانی باشم که به خواش من، متن را خواندند و راهنمایی فرمودند و سپاسدار آقای دکتر سید علی حسینی نیک، باشم که باری دیگر یاری‌گر در چاپ این پژوهش بودند.

محسن رحمانی - مشهد مقدس

۱۳۹۸/۹/۹

۱. جابری اصفهانی، میرزا حسن‌خان، آگهی شهن از کار جهان. به کوشش رسول جعفریان. مندرج در نشریه میراث اسلامی ایران، دفتر هشتم، قم: کتابخانه آیت‌الله مرعشی، ۱۳۷۷، ص ۵۷۵